

Klein Rudolf
LAKÁSKULTÚRA

III. RÉSZ

A LAKÓK VÁGYAI

A) CSALÁDI HÁZ BIRTOKLÁSÁNAK VÁGYA

Sok szerző egyetért abban, hogy a lakáspreferencia-vizsgálatok felületesek és tartalmatlanok, mivel a lakók pillanatnyi véleményét fejezik ki, ami az adott lakáskörülményeik nagyfokú befolyása alatt áll. Ahhoz, hogy e vizsgálatok ismeretértékét növeljük, a kutatást ki kellene terjeszteni a motívumok vizsgálatára is — konkrét esetben: miért vágyódnak családi ház után, illetve miért nem kívánják azt. Ily módon nagyjából sikerül kiszűrniünk a vaktában adott válaszokat.

A későbbiek során, amikor azokat a törvényszerűségeket tárjuk majd fel, amelyek szerint változnak a lakók vágyai, kívánságai az iskolai végzettségtől, életkortól és családmagyságtól függően, látni fogjuk, hogy a kutatás során kapott eredmények pontosan beleilleszkednek az említett törvényszerűségekre, ami a kutatás szavahihetőségét támasztja alá.¹

Nagyszámú kutatás tanúsítja, hogy a legvonzóbb a családi házas beépítés, függetlenül attól, hogy különálló, iker-, vagy sorházról van-e szó. Itt kell megjegyezni, hogy az effajta építkezés — Angliát kivéve —, Európa-szerte drágább a többlakásosnál. Nálunk Angliához hasonló a helyzet: az egyénileg épített lakástér 1 m²-re közel felével olcsóbb, mint a társadalmilag épített ugyanekkora lakástér. E paradoxon feltárása ugyan kívülről esik a lakáskultúra tárgykörén, de hatása nem hanyagolható el. Az a dolgozó, aki munkaszervezetétől nem kap lakást — átlagosan 80% körüli az arányuk —, nem vásárol lakást, mert a házépítés olcsóbb. Kivételt képeznek az idősebbek, akik nem szívesen vállalják az építéssel járó kockázatot, vagy a magányosan élők, akik jobban érzik magukat, ha maguk körül, azaz a környező lakásokban „éreznek” valakit. Ez egyúttal magyarázat arra is, hogy miért népszerűbb nálunk az egyéni építkezés, mint külföldön. Nem néveszthetjük szem elől természetesen a hagyományokat sem. Környezetünkre a rurális tradíciók a jellemzőek, ezenkívül az önkifejtés egyik módjának is tekinthetjük, a mindennapi munka egyhangúsága ellensúlyozásának a magánépítkezést. A

kutatás során a kérdést úgy tettük fel, hogy építenének-e, ha volna rá pénzük. A külföldi kutatások is hasonlóan fogalmazták meg a kérdést, ezért választottam én is ezt a megfogalmazást.

140 megkérdezett háztartástól 138 választ kaptam. Közülük 112 (81,5%) igenlően nyilatkozott, és mindössze 26 (18,5%) válaszolta, hogy akkor sem építene, ha volna rá pénze. Az építési készség a 30 évesek korosztályánál a legkifejezettebb (91%), a korral ez a vágy csökken; a legidősebbek az esetek többségében elutasítják az építés gondolatát.

A család létszáma a másik tényező, melyet a preferencia-vizsgálatnál figyelembe vettem. Az építés iránt leginkább a négytagú családok érdeklődnek (92%), s ez az arány a nagyobb, illetve a kisebb létszámú családok esetében csökkenő irányú. A nagy létszámú családoknál logikus volna a nagyobb házépítési készség, de anyagi lehetőségeik rendszerint szerényebbek, s ezért nem is gondolhatnak rá, ezért inkább úgy nyilatkoznak, hogy nincs is szükségük saját házra.² A négynél kevesebb tagú családoknál a családi ház iránti igény is kisebb: csak 84% vágna bele az építésbe, a kéttagú családoknak már csak 71%-a építene, ha volna is pénze, ezzel szemben a magányosok 80%-a nemleges választ ad.

Harmadikként az iskolai végzettség szempontjából vizsgáltam a házépítéssel kapcsolatos kérdésre adott válaszokat. Az eltérések kevésbé kifejezettek, mint az előző két szempontnál. A lakásépítés lehetőségével legnagyobb arányban (85%) a középfokú képzettségűek élnének, legkevésbé viszont (75%) a főiskolai és egyetemi képzettségűek. Kelet- és Nyugat-Európában végzett kutatások szerint is az egyetemet végzettek némileg kisebb hajlandóságot mutatnak a családi ház építése iránt.

A családi ház preferencia-vizsgálatának lényeges eleme, hogy a vizsgált személy milyen jellegű és milyen nagyságrendű városban él. A nagyvárosok esetében még a városközpont és a külvárosok lakói között is mutatkozik különbség. Mivel az én kutatásom kizárólag Szabadkára vonatkozik, e tényező vizsgálata nem volt lehetőség.³

A családi ház, illetve a többlakásos lakóház iránti vonzódás kapcsán még egy jelenségre felfigyeltünk, ez pedig a szokás: olyan lakáskörülményekre vágnak, amit megszoktak. Ez kiváltképp a családi házak lakóira érvényes. A szokás hatalmát más vizsgálatok is tanúsítják. E tényező többféleképpen nyilvánul meg, attól kezdve, hogy az emberek nyíltan megmondják, hogy ehhez szoktak, egészen addig, hogy kevésbé kritikusak az eddigi lakásfeltételeket illetően.

B) A CSALÁDI HÁZ ÉPÍTÉSÉRE HATÓ MOTÍVUMOK

E fejezet bevezető részében már kifejtettem, hogy a preferencia-vizsgálatnak csak úgy van értelme, ha feltárjuk a motívumokat is; konkrét esetben azokat az okokat, melyek hatására a lakó családi házban kíván lakni, vagy elutasítja ezt a lehetőséget.

A megkérdezettek közül 112 család válaszolt úgy, hogy vállalkozna

az építésre, tőlük 176 választ kaptunk. A házépítés motívumainak rangsora a következő:

a) A legerősebb motívum, 65 válasszal (37⁰/₀) az udvar használata.

b) Valamivel kisebb arányú, de még mindig viszonylag magas esetszámú az a válasz — 59-es előfordulással (34⁰/₀) —, hogy a családi házat a lakó a saját ízlése szerint alakíthatja ki.

c) A harmadik motívum, 28 válasszal (16⁰/₀), hogy a szomszédoktól elszigetelődhessen, vagyis senkit se zavarjon, de őt se zavarhassa senki.

d) A válaszadók negyedik, meglehetősen kisszámú csoportját (10⁰/₀) az a lehetőség motiválja, hogy ha majd felnőnek a gyerekek, legyen hol élniük.

e) Az ötödik kiemelt motívum, mindössze 3⁰/₀ esetszámmal a pénz befektetése.

Az említett öt motívum arányosan oszlik meg az életkori kategóriák között.

C) AZ EMELETES HÁZBAN VALÓ LAKÁS MOTIVÁLTSAGA

A leggyakoribb motívum, mely a többemeletes házban való lakás mellett szól (62⁰/₀ gyakorisággal) az, hogy a családi ház építése sokba kerül, nagy lemondásokkal jár. Nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy amennyiben a lakást is vásárolniuk kellene, jóval kevesebben választanák az emeletes házban való lakást. Tudni kell ugyanis, hogy a megkérdezettek kiutalt lakásokban laknak, így egészen más szemmel néznek erre az egész problémakörre, mint akik így nem jutottak lakáshoz.

A másik gyakori motívum (46⁰/₀), hogy a házépítés sok elintézni valóval, még több gonddal jár.

A gyakoriság szempontjából a harmadik helyre került az a motívum, hogy a családi ház építésére alkalmas telkek távol esnek a városközponttól (27⁰/₀), majd pedig a ház karbantartásával kapcsolatos gondok és anyagi lemondások következnek.

A biztonsági szempont — a több emeletes lakóház biztonságosabb az erőszakos és a vagyon elleni bűncselekmények szempontjából a családi háznál — megkérdezettek számára nem jelent sokat, ugyanígy az sem, hogy a ház túlságosan a városhoz köti az embert (mindkét motívum 4—4⁰/₀ gyakorisággal jelentkezik).

Amint az elmondottakból kitűnik, a családi ház, illetve a többemeletes lakóházban levő lakás iránti preferenciát gazdasági, pszichológiai, higiéniai és szociológiai motívumok határozzák meg.

D) A CSALÁDI HÁZ ÉPÍTÉSÉNEK A LAKÓK ÁLTAL NEM EMLÍTETT MOTÍVUMAI

Jóllehet a családi ház építését elsősorban az embernek az a törekvése határozza meg döntően, hogy olyan környezetben éljen, amely nyugalmat

mat és feloldódást biztosít számára, elhamarkodott következtetésre jutnánk, ha ezt egyedüli motívumként fogadnánk el, anélkül, hogy elmélyülnénk más — mindenekelőtt a pszichológiai és szociológiai — szférák vizsgálatában. Itt elsősorban olyan társadalmi tényezőkre gondolok, mint amilyen a szociális státus (státus-önigazolás a lakásmód által), vagy a kulturális modellek (tömegesen elfogadott viselkedési formák).

1. A szociális státus

Olyan társadalmi környezetben, ahol a lakás jellege és belső berendezése státusszimbólumként jelentkezik (a tőkés államok többségében, de nemcsak ott), ahol a társadalmi helyzetet aszerint is mérik, hogy az embernek van-e háza, és hogy milyen háza van, a családi házban való lakás igénye fokozottan megnyilvánul az egyes társadalmi rétegeknél. Ezt általában racionalizálják, hamis indoklással leplezik a valóságot.

Azokban a társadalmi rendszerekben, ahol az értékek nivelláltak — írja J. Musil —, ahol a lakással kapcsolatos kiadások viszonylag alacsonyak, az emberek inkább titokban igyekeznek tartani jövedelmüket, nem hogy hivalkodnának vele. A lakásépítés jellege, és egyáltalán a lakásmód, sokat veszít státusszimbólum-jelentőségéből. Ezekben az országokban tehát a házépítés motiváltsága ritkábban szociológiai, sokkal inkább biológiai, pszichológiai, illetve esztétikai indítékú.

2. A kulturális modellek kisszámú ember viselkedési formái, melyeket a többség — többek között a lakásépítészet esetében is — követ. Szép példája ennek a paraszt-barokk: a parasztház az urasági kastély, vagy a gazdag polgárház elemeit veszi fel. Magasabb szinten a nagytökések veszik át az uralkodói palota elemeit. Ez a hatalom hordozóival való egyfajta azonosulás, mely által az egyén (természetesen csak önmaga szemében) a példaképhez válik hasonlóvá. Hasonló hatást fejtenek ki az emberekre ma a filmek és a folyóiratok: a családi házat az emberekre mintegy rákényszeríti a fogyasztói társadalom (az előregyártott elemekből készült házak tenmelői), hogy a nép figyelmét a fogyasztásra irányítsák (Marcuse). Így a birtoklás a létezés céljává válik (Fromm). Ily módon a családi ház a status quo fenntartásának fontos láncszemévé lesz.

E) ÉRZELMI MOTÍVUMOK

A házépítés burkolt szociológiai motívumai mellett említésre méltók az érzelmi motívumok is. Az emberek élete két nagy szektorra osztható: a munka és a szabadidő. Ez a két szektor merőben eltérő egymástól. Míg a munka erő- és figyelemösszpontosítást igényel a javak megszerzése érdekében, a szabadidő ennek a szöges ellentéte, azaz mentes a létért való küzdelem szorongásaitól, és természetesen a fizikai nehézségektől. A családi ház mint a szabadidő anyagi kerete a „szabad élet”, a zavartalan lét szimbólumává vált.

Emellett a családi ház a boldog családi élet jelképe is, azaz bizonyos mértékben eszköz mivoltából céllá lép elő. Robert Merton rámutatott arra, hogy az angol nyelvű kifejezés: a „home ownership” a „house ownership” helyett tanúskodik egy bizonyos érzelmi színezetről a családi házat illetően.⁴ A helyzet nálunk is hasonló. A családi ház is egy olyan jelkép, amely arra ösztökéli az embereket, hogy az anyagi javak megszerzésében lássák életük értelmét. Egy anyagi alap feltétlenül szükséges, de a családi ház manapság legtöbbször nem csak az, amit legjobban igazol az a körülmény hogy az újonnan épült családi házak városunkban lényegesen nagyobbak, mint amekkorára egy családnak szüksége van. Az emberek nem tudják, hogy a család boldogsága nem egyenesen arányos a ház nagyságával, sőt a túl nagy ház építése még több lemondásra kényszeríti a családot, ami a harmonikus élet rovására mehet.

F) A CSALÁDI HÁZ PREFERENCIÁJÁNAK ÉPÍTÉSZETI-URBANISZTIKAI KÖVETKEZMÉNYEI

A kutatási eredményekből kitűnik, hogy Nyugat-Európában, de nemcsak ott), a családi házhoz való vonzódás legfőbb indítéka az individualizmus (önkifejtés). Érdekes nyomon követni, mit értenek az individuális fogalma alatt a családi házak építői nálunk. Mint már írtam, a nem említett motívumokat gyakran racionalizálják; a családiház-építők egyes motívumai éppen az individualizmusban racionalizálódnak. Bennünket elsősorban a formai értelmében vett individualizmus érdekel.

Egyénien lakni azt jelentené, hogy ne úgy lakjunk, mint mások. Aki azonban már tervezett családi házat, jól tudja, hogy az építetők figyelmét számtalanszor olyan apró részlet köti le, melyeknek semmi közük az egyéni lakáshoz. Az emberek folyóiratokkal jöttek hozzám, ilyen lépcsőt, olyan bejárati boltívet, amolyan kandallót vagy ürdőszobát mutogattak, kifejezve azt a kívánságukat, hogy nekik is ilyen legyen. Gyakran olyasmit kérnek, mint ami a szomszédnak van, csak szebbet, így több alkalommal kénytelen voltam megnézni, mi az, ami a szomszédnál „olyan szép”. Előfordult, hogy változtatni kellett az ötletterven, mert a feleség a lakás közepébe egy háromkarú virágállványt is magában foglaló lépcsőházat igényelt. A lakás funkcionális beosztásával kapcsolatos beszélgetés rendszerint az ilyen részletek letárgyalása után kerülhet csak sorra.

A fenti példákat azért sorakoztattam fel, hogy illusztráljam, mennyire egyéni az egyéni, illetve hogy mennyire ki van téve mindez a folyóiratokkal, tömegkommunikációs eszközökkel való manipulációknak. E jelenség formai következményeit Alexander Mitscherlich a következőképpen sommázza: „Ez az individualizmus a státusbizonyítást rejti magában, a leszűkült esztétikai fantáziák gátlástalan kiélését, önmaga identitása jelképeként. Ezt az ál-egyeniességet a tulajdonos ízléstelen, tolatkodó stílusa dokumentálja.”⁵

Az ilyen viselkedésből — folytatja Mitscherlich — hiányzik az esztétikai normák tiszteletben tartása, egy irányadó közösségi esztétikai szabály, amely azonban bizonyos határokon belül az egyének „játékteret”, variációlehetőséget biztosít. Ez teszi széppé pl. a dubrovnikai Stradunt, vagy a párizsi bulvárokat, melyeknek építői szigorúan tartották magukat az előírt méretekhez, az építési vonalhoz, a homlokzati párkányok megállapított magasságához, a kapuk szélességéhez, de nem zárkóztak el a lakók egyéni kívánságai előtt sem, amit a párizsi házak kovácsoltvas erkélykorlátjainak finom eltérései, „variációjai” tanúsítanak.

Az építészetben az esztétika útján történő önkifejtés és önmegvalósítás magában véve nem is elítélendő; ennek eredményei a Loire vagy a Rajna völgyének csodaszép kastélyai. Napjainkban azonban ez mégis másként nyilvánul meg, mert a hagyományossal való szakítás (a modern építészet bevezetése) óta nincs meg az építészetnek az a koherens formanyelve, mely mindenkire nézve kötelező volna (hasonló folyamat játszódik le a többi művészetben is). A másik körülmény, amit nem szabad figyelmen kívül hagyni, az új építőanyagok alkalmazása, melyek jelenléte és felhasználási lehetősége (például a vasbetoné) mentesít a szerkezeti formálás korábbi megkötéseitől, korlátaitól. A harmadik ok, hogy nem érvényesek azok a „játékszabályok”, melyek előbb, a történelmi stílusok korában úgyszólván kötelezőek voltak. (Létezik ugyan a modern építészetben az a szabály, hogy az építészetnek igaznak kell lennie — felfedve a szerkezetet, sőt az utóbbi időben még a szerelvényeket is, mint például Beaubourg Párizsban, de ehhez az elvhez csak a szakemberek, az építészek tartják magukat.)

A formanyelv szabadsága jól jött a kiváló építészeknek, például a Modern Mozgalom megalapítóinak, akikben megvolt a mértéktartás is: nem visszaélni ezzel a szabadsággal. Az átlagos építetőnek azonban, aki rendszerint nyomást gyakorol a tervezőre (a tervező pedig általában közböcs a ház külseje iránt: őt az egésznek csak az anyagi oldala — a pénz érdekli) sok ez a szabadság; az eredmények pedig rendszerint naivak, vagy éppenséggel groteszkek.

A tömegek nem értik az architektúrát és egyáltalán a modern művészeteket sem, ami kedvező feltételeket teremt a giccs elburjánzásához. Brent C. Brolin a giccset a kapitalizmus fejlődésével hozza összefüggésbe, amikor is rohamosan nő a javak fogyasztóinak száma (a kulturális javaké úgyszólván), de a műveltségi szint messze elmarad a hűbéri társadalom kis számú fogyasztójának kulturális színvonalától.⁶ Ezek szerint a giccs eltűnésére csak akkor számíthatunk, amikor majd az emberek műveltségi szintje eléri (mi több: meghaladja) anyagi lehetőségeik szintjét.

G) A LAKÓK KÉSZSÉGE, HOGY RÉSZT VEGYENEK ÉLETTERÜK KIALAKÍTÁSÁBAN

„Lakni annyit jelent, mint nyomot hagyni magunk
után”

(Walter Benjamin)

Említettem, hogy a lakások nagy részét előve úgy tervezik, hogy még a bútor elhelyezése is adva van, és pedig egyetlen módon, ahogy azt a tervező elképzelte. Egyéni elképzelések kibontakoztatására alig van lehetőség: csak a bútor színe, a szőnyegek, az apró használati és dísz tárgyak megválasztása lehet egyéni. A bútorok nagyjából minden gyártónál azonosak. (A lakásokban tett látogatások alkalmával meggyőződhettem, hogy ezeket rendszerint öblös fotelokkal, hasonló rekamiékkal, szabvány méretű, többé vagy kevésbé díszített szekrénysorokkal rendezik be.)

A participáció lehetősége kapcsán hangsúlyozni szeretném, hogy a lakók egyéni megoldásainak túl kellene jutniuk a bútor színének és díszítésének megválasztásán: módot kellene adni azok elrendezésére, a helyiségek számának, az ezek közötti kommunikációnak a befolyásolására. Más kérdés, hogy lakóink mennyire érettek ilyesmire? döntenek. Ez a kutatás és korábbi szabadkai tapasztalataink (a félkész lakásokkal kapcsolatosan) ebből a szempontból kedvező eredményeket ígérnek.

A családi ház iránti preferenciát tárgyaló fejezetből emlékezünk, hogy a meghatározó motívumok egyike (35% gyakorisággal) az, hogy érvényesíteni tudja a lakó ízlését. Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy erre a lakások többségénél nincs lehetőség — már a bútorok egyéni ízlés szerinti elhelyezése szintjén sem. A participációnak azt kellene lehetővé tennie, hogy a lakó megvalósíthassa sajátos elvárásait, melyeket a lakások általában kizárnak. A kisebb lakással az egyéni kívánságok kielégítésének lehetősége is csökken. Egy négyszobás lakás például kielégítheti egy négytagú család igényeit, még különböző nemű gyerekek esetében is, a kétszobás lakásban viszont sokkal kisebb ennek az esélye. Más szóval: minél kisebb a lakás, annál nagyobb szerepe van a participációnak. Mivel az építőanyagok drágulását nem követi arányosan a lakásépítésre fordítható eszközök növekedése, a lakások alapterülete veszélyesen csökken. A lakók participációja, ami magában foglalja a félkész lakás befejezését, ezt a tendenciát megállapíthatná, illetve lelassíthatná, tekintettel arra, hogy a félkész lakás jóval olcsóbb, illetve ugyanazért a pénzért nagyobb lakást lehetne építeni.

Mivel a társadalmi, illetve az egyéni építkezés költségei között jelentős a különbség, aránytalanul nagy az érdeklődés a magánház-építés iránt. Ez az irányvétel a város terjeszkedése szempontjából sem kívánatos. A kiutat a participációban kellene keresni, ami vonzóbbá tenné a több lakásból álló lakóház-építést. Ezt ki kell egészítenünk még azzal, hogy a dolgozónak, ha lakáshoz akar jutni, saját eszközeit is be kell majd fek-

tetnie. Szinte biztosra vehető, hogy fontolóra fogja venni: lakásra fizessen-e be, vagy inkább saját házat építsen, ami megfelel ízlésének és szükségleteinek.

Azon motívumokat elemezve, melyek az embereket magánház-építésre indítják, megismertük a tömbházakban való lakással kapcsolatos véleményeket is. Egyet — a saját udvart — kivéve, az összes többi motívum, amely családi ház építésére serkenti az embereket, kielégíthető olyan társadalmi lakásépítéssel, amelyben a lakó részt vehet lakótere kialakításában.

Ez a részvétel elméletileg háromféle lehet:

1. Pénzügyi participáció. (A lakó saját anyagi eszközeit fekteti be a lakásba, ill. a szabadkai példánál a sorházba. Ennek az elvnek egy fejlettebb változata lenne, ha a félkész házat, ill. lakást kiutalnák a lakónak, mint ahogy ma a kész lakásokat utalják ki. A félkész lakás viszont lényegesen olcsóbb, és így ilyen mindenki kaphatna, nem pedig csak minden harmadik polgár. Ezt aztán a lakó maga fejezné be bizonyos építészeti előírások betartása mellett, ami lehetővé tenné, hogy a lakások mások számára is használhatók legyenek, ami biztosítaná az egészséges ingatlan-forgalmat.)

2. Kreatív participáció. (A lakó térbeli, azaz építészeti elképzeléseit valósíthatja meg ízlésének, szükségleteinek és természetesen anyagi lehetőségeinek megfelelően.)

3. Fizikai participáció. (A lakó két keze munkájával járul hozzá lakótere kialakításához.)

A gyakorlatban egyik típus se létezik önmagában, hanem ezek keveréke található a participatív építkezések legtöbbszörénél. A Szabadkán általam tervezett és jelenleg kivitelezésben levő participatív sorházépítés (a Tesla-telepen) mindhárom komponenst magába foglalja.

A participáció elve még négy eddig nem említett érveléssel támasztható alá:

1. a kezdeti beruházás kisebb,

2. a participáció lehetővé teszi a lakóter észszerűbb kihasználását, tekintettel arra, hogy a lakó tudatában van önmaga sajátos igényeinek, melyeket a lakásnak ki kell elégítenie,

3. nagyobb az azonosulás, az önkifejtés lehetősége, tekintettel arra, hogy a lakó ebben az esetben nem passzív,

4. a társadalmi lakásépítés vonzóbbá tételével csökkenne a magánház-építés, ami viszont a város terjeszkedését mérsékelné.

Ha tervszerűen akarunk közeledni a félkész lakások építéséhez, fel kell tárnunk azokat a törvényszerűségeket, amelyek meghatározzák a participáció iránti készséget — mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt. Mennyiségin azoknak az embereknek a százalékarányos — életkor, családi szerkezet, képzettség, jelenlegi lakáshelyzet szerinti — megoszlását értem, akik hajlandók részt vállalni a lakásépítésben; minőségiben pedig a participáció formáját (szintjét). A participáció két szintje: az építészeti, amikor a lakó határozza meg a falak és az ajtók elhelyezését és a befe-

jező munkálatokat (ez a participáció magasabb szintje); továbbá a kivitelezési, ami csak egyes kisipari munkák és szerelések elvégzését foglalja magában.

Az építészeti participálás

A megkérdezett 140 háztartástól 134 választ kaptunk: 79 (59%) pozitív és 55 (41%) negatív választ. A participációra való hajlandóság különbözőféle változók arányában eltérő képet mutat.

Az életkor növekedésével ellentétes irányú a participációra való hajlandóság: a 20—29 éveseknek 78%-a vállalja, a 30—39 éveseknek 65, a 40—49 éveseknek 57, az 50—64 éveseknek 33%-a, a 65 éven felüliek közül pedig már senki.

A képzettségi szint pozitív összefüggést mutat a participációra való hajlandósággal: az alsófokú képzettségűek többsége nem vállalná az építészeti participációt, a középfokútól felfelé a participációra való készség növekszik.⁷

A kisebb és rosszul szervezett lakások lakói nagyobb arányban vállalnák a participációt, mint a nagyokéi. Így például a háromszobás lakások lakóinak 46 százaléka, az egyszobásokénak pedig 77 százaléka fejezte ki ilyen irányú készségét.

A kivitelezési participálás

Ez a participálás a lakásépítés költségeinek csökkentését célozza, továbbá, hogy maga a lakó határozza meg a falak, a padlók befejező munkálatainak minőségét (anyagát, színét), anélkül, hogy a lakás szerkezetét befolyásolná. Az ezzel kapcsolatban kapott 136 válasz közül 79 pozitív, 55 pedig negatív, vagyis az építészeti participációval szemben, ahol a lakók 59 százaléka adott igenlő választ, a kivitelezési participáció 64 százaléka számára jelent elfogadható megoldást.

Amikor a lakó részvételéről beszélünk élettere kialakításában, el kell fogadnunk Christian Norberg-Schulz véleményét, aki szerint már az iskolában kell megkezdeni a gyerekek tájékoztatását a térkialakítás lehetőségeiről.⁸ Úgy vélem, ha a gyerekek nyelvi, zenei, képzőművészeti kifejezőkészségét azzal a céllal fejlesztjük, hogy életüket könnyebbé és szebbé tegyük, ezért a térkultúrát sem volna szabad elhanyagolni. Az emberiség száma nő, az építkezésre igénybe vehető földterület pedig nem követi ezt a növekedést. A térrel tehát (akárcsak az energiával) jól kell gazdálkodni, ehhez pedig arra van szükség, hogy ne csak szakemberek — építészek, tervezők, urbanisták —, hanem a társadalom minden tagja tájékozott legyen, ami rendszeres felkészítést igényel, s ennek legjobb útja az iskolai ismeretelsajátítás.

(H) A KÍVÁNT EMELETEK

Mielőtt elítélnénk a magas házak építését, meg kell vizsgálnunk mindazokat az okokat és motívumokat, melyek kialakulásukat meghatározták. Enélkül ugyanabba a hibába esnénk, mint fél évszázad előtt a Modern Mozgalom műépítései, különösképpen Le Corbusier, aki elítélte a földszintes családi házak építését, de ami még fontosabb, a három-négyemeletes lakóházakat haszontalan félmegoldásoknak tekintette. A magas toronyházakat ezzel szemben függőleges kertvárosnak nevezte, ami arról tanúskodik, hogy Le Corbusier nem fogta fel teljességében a kertváros jelentőségét. A házhoz tartozó kert nemcsak azért fontos, mert zöld övezetet teremt, hanem azért is, mert szabad magánterület, ami leginkább hiányzott a múlt századi slumokban. A kertváros továbbá a slum ellentétéként értelmezhető abban a tekintetben is, hogy nem túlszűfolt. Kisebb lakósűrűséget a magas épületekben nem lehet elérni. Ezért nem helyes a toronyházakat függőleges kertvárosnak tekinteni.

Visszatérve a magas házak építését motiváló tényezőkhöz, ezeket két csoportra oszthatjuk:

- a) gazdasági motívumok,
- b) eszmei motívumok.

a) A magas házak építését ösztönző gazdasági motívumok az USA nagyvárosaiban jelentkeztek a múlt században: a city méregdrága telkeit maximálisan ki kellett használni. Így jelentek meg az első toronyházak, a mai felhőkarcolók elődei.

b) Az eszmei motívumok századunk húszas-harmincas éveiben jelentkeznek. A modern építészet által hirdetett magasház-építés meglehetősen eszmei színezetű. Emlékeztetni szeretnék Le Corbusier-re, aki az adott terepre előbb berajzolta az apró telkeket, majd egy oszlopokon álló toronyházat, hangsúlyozva, hogy a könnyező terület az utóbbi esetben nyilvános szabad tér marad. A családi ház építését az egyéni boldogságba való menekülés megnyilvánulásaként ítélte el.) Egyébként éppen ez a sokat dicsért közterület sokban közrejátszott a modern urbanizálás kudarcaiban. A magas házak építésének egyik fő indítéka ugyanis — a közterületek megóvása — nem minden tekintetben vált be.

Tévednénk azonban, ha megelégednénk az ismertetett — elsősorban racionális — érveléssel. E mögött egy, a századunk elejére jellemző, de hatásában még mindig kimutatható irracionális motívum húzódik meg. Ez a futurizmus korszaka, amikor Morinetti ódát írt a versenyautóhoz, amikor az ember tele van lelkesedéssel mindaz iránt, amit létrehozott — mindenekelőtt a gépek: gépkocsi, repülőgép iránt —, elhittetve magával, hogy sikerült legyőzni az őt körülvevő természetet. (Ma már tudjuk, hogy a természetet az embernek inkább önmagában, mint önmaga körül sikerült legyőznie.) Az első toronyházak az említett műszaki eufória korszakában épültek. Christian Norberg-Schulz a magas házakban az ember azon törekvésének megnyilatkozását látja, hogy képes „legyőzni a természetet”. Ha elgondolkozunk afelett, milyen lázas siet-

séggel építették nálunk is a háború után a lakótornyokat, mennyire törekedtek az akkori városatyák minden kisvárosban toronyházakat emelni, igazat kell adnunk Norberg-Schulz-nak. A „természet legyőzésével”, s nem funkcionális és drága objektumok építésével, amelyek, legalábbis magasságukat tekintve, versenyre kelnek a templomtornyokkal, önmaguk nagyságát és erejét próbálták bizonyítani. Ezek a helyi nagyságok arra hivatkoztak, hogy korszerű dolog toronyházban lakni, jóllehet e kisvárosok lakósűrűsége olyan alacsony, hogy másféle építkezésre is megvan a lehetőség. Slágerré vált a „modern” szó, ami egyúttal a múlt és a hagyományok szándékos elfojtásáról és lebecsüléséről is tanúskodik. Ennek áldozatai azok az emberek, akik elvesztették a hagyományokat, a hagyományos értékrendet, de nem kaptak helyébe újat, legalábbis nem olyant, amit könnyen magukévá tehettek volna.

A Le Corbusier és a követői által hirdetett nézetek közül nem is azokat marasztaljuk el, melyekben a családi házakat ítélik el, hanem fekete-fehér szemléletmódjukat, mely a középmagas építkezést (2—4 emelet) is elveti, amely pedig — mint látni fogjuk — a lakók körében igen népszerű.

A fentiek elmondását azért tartottam szükségesnek, hogy érzékeltessem: Mennyire veszélyes az építészetben az a priori vett feltevéseket (kiváltképp ha azok a tervező saját vágyainak és elképzeléseinek projekciói) a széles néptömegek szükségletének nyilvánítani, tekintet nélkül a hagyományokra, a helyi adottságokra stb.

A lakók véleménye a kívánt emeleteket illetően a következőkben foglalható össze: a kapott 133 válasz közül 67 lakó újra ugyanazt az emeletet választaná, amelyiken jelenleg lakik, egy újabb választás lehetősége esetén is. Más szóval: az emberek mintegy fele elégedett azazl az emelettel, amelyen jelenleg lakik, illetve megszokta vagy racionalizálta azt. A legkedvezőbbek ebből a szempontból az I. és a II. emelet: az első esetben a lakók 73, a második esetben 64 százaléka választaná ugyanezt a szintet. Fölfelé haladva ez az arány csökken, mégis: az ötödik emeletig a többség megtartaná a jelenlegi lakásszintet (az V. emeleten 52%). A VI. emeleten ez az arány 40, (a IX. emeleten 30%). A VIII. emelet viszonylagos népszerűsége (60%) feltehetően onnan ered, hogy a vizsgált lakóházak többségében ez a legfelső emelet.

A vaktában adott válaszok kiszűrése érdekében, továbbá hogy megismerhessük azokat a motívumokat, melyek az adott emelet preferenciáját meghatározzák, a kérdőívben magyarázatot (indoklást) is kértem. Az indoklás egyetlen esetben sem került ellentmondásba a válasszal, így a kapott adatokat teljes értékűnek tekinthetjük.

A feldolgozás leegyszerűsítése érdekében a válaszokat két csoportra osztottam: azokra, amelyek az alacsonyabb emeletetek (a negyedikig), és azokra, amelyek a magasabb lakásszintek előnyeit emelik ki. A felső emeletetek előnyeit 31 (35%) az alsókét 58 (65%) válasz tartalmazza.

Az alsó emeletetek mellett szóló válaszok megoszlása a következő:

— a lift bizonytalansága 36 felelet (62%),

— a szerelések bizonytalansága	10 felelet (17 ⁰ / ₀),
— a gyerekek könnyebben közlekednek és könnyebb velük a kapcsolattartás, amikor a ház körül játszanak	9 felelet (16 ⁰ / ₀),
— a szokás hatalma	2 felelet (3 ⁰ / ₀),
— könnyebb beköltözködni	1 felelet (2 ⁰ / ₀).
A felső emeletek mellett szóló válaszok megindoklása:	
— zavartalanabban lehet élni	16 felelet (51 ⁰ / ₀),
— tisztább a levegő	9 felelet (29 ⁰ / ₀),
— a szokás hatalma	3 felelet (10 ⁰ / ₀),
— jobb a kilátás	3 felelet (10 ⁰ / ₀).

A kapott válaszok közül 9 kifejtette, hogy azért szeret a legfelső szinten lakni, mert senki sem lakik felette. Ezt a magyarázatot se az alsó, se a felső emeletek mellett szóló válaszok közé nem iktattam be, mert a legfelső szint bármelyik lehet. Ha ezt a 9 választ hozzáadjuk az alsó, illetve felső emelet mellett szóló válaszok összegéhez (31+58+9=98) és így számoljuk ki e válaszok százalékarányát, 9 százalékot kapunk. A tökéletlenül megoldott hangszigetelés tehát olyan körülmény, hogy a lakók még az esetleges beázás (lapos tető esetében elég gyakori) veszélyét is szívesebben vállalják.

I) AZ IDŐS SZÜLŐKKEL VALÓ EGYÜTT LAKÁS

Egyes kutatók élesen támadják a kis lakások építését, amelyek — úgy mond — lehetetlenné teszik, hogy az idős szülők a fiatalokkal és ezek gyerekeivel lakjanak együtt, ez pedig fokozza az idős korúak elidegenülését. Mások ezzel szemben azt állítják, hogy a kis lakás nem oka, hanem következménye a szülők és gyerekek különélésének. Éppen ezért a lakáskultúra szempontjából is érdekes lehet választ kapni arra a kérdésre, hogy szívesen élnének-e együtt a családok a házasársak egyikének vagy másikának szüleivel.

A vizsgált 140 háztartásból csak 3,8⁰/₀ él együtt az egyik nagyszülővel. A további elemzések választ adnak arra a kérdésre, hogy hányan szeretnének együtt élni a szülőkkel, illetve hogy ezek százalékaránya miként változik a lakók életkorával, képzettségével, a család nagyságával és a jelenleg használt lakástípussal összefüggésben.

A 29 évesnél fiatalabbak 33 százaléka elfogadná, hogy együtt lakjon a szülőkkel. Ez az arány a 30—39 éveseknél 29 százalékra csökken és ez megmarad a következő életkori szakaszban, a 40—49 évesek kategóriájánál is.

Az életkor tehát nem jelent lényeges különbséget, a családtagok száma tekintetében viszont meglehetősen nagyok az eltérések. A nagyobb családok szívesebben laknának együtt a szülőkkel, mint a kisebb létszámúak: az öttagú családok 50, a négytagúak 33, a háromtagúaknak pedig csak 19 szá-

zaléka nyilatkozott úgy, hogy hajlandó lenne együtt lakni a szülőkkel. Az ok valószínűleg abban kereshető, hogy a több gyermekes családok nagyobb szükségét érzik egy idősebb személy (nagyanya) jelenlétének, aki gondoskodna a gyerekekről. A gyermektelen fiatal házaspárok 31 százaléka is vállalná az öregekkel való együtt lakást; ezt valószínűleg az a segítség indokolja, amit a fiatal háziasszonynak jelent a háztartás vezetésében egy idős (nyugdíjas) személy jelenléte.

A képzettségi szint hatása a következőképpen értékelhető: az alsófokú képzettségűek mutatnak legnagyobb hajlandóságot arra, hogy a szülőkkel együtt éljenek, a közép- és főiskolai képzettségűek sokkal kisebb arányban hajlandóak erre, az egyetemi végzettségűek kategóriájában pedig ismét nő azok aránya, akik szívesen élnének együtt valamelyikük szüleivel — talán mert a munkahelyi elfoglaltság következtében nagyobb szükségét érzik jelenlétüknek a háztartás vezetésében.

A pillanatnyi lakáskörülmények nincsenek döntő befolyással a szülőkkel való együtt lakásra, de bizonyos törvényszerűségek mégis megállapíthatók:

A nagyobb lakásokban lakó családoknak mintegy 30 százaléka mutat hajlandóságot arra, hogy együtt éljen valamelyik szülővel, a kisebb lakások lakói esetében ez az arány 25 százalékra csökken, jóllehet a kérdést úgy fogalmaztuk meg, hogy abból a feltevésből induljanak ki, ha a lakás nagysága ezt lehetővé tenné. Megállapítható tehát, hogy a lakás nagysága bizonyos mértékben befolyásolja a szülőkkel való együtt lakás iránti hajlandóságot. A feltevés — ha megfelelő méretű lakásunk volna — azért nem változtat döntően ezen a hajlandóságon, mert a kívánások rendszerint akkor jelentkeznek, amikor azok megvalósításának megvannak az objektív feltételei.

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy az a feltevés, miszerint az idős szülőkkel való együttélést a kis lakások gátolják, helytelen, hiszen még megfelelő méretű lakások esetében sem szívesen vállalná ezt a megkérdezettek mintegy kétharmada. Másrészt revízióra szorul Walter Gropius feltevése is (a Bauhaus szociális programjából), mely szerint azért kívánatos a kis lakások építése, mert az emberek nem szívesen élnek együtt az idős szülőkkel. Ez ugyanis több tényezőtől függ, melyek egyikét-másikat ebben a fejezetben elmeztük. Elfogadható megoldást kínál a nagyobb lakáshoz kapcsolódó garzonlakás, mely szükség esetén — például az idős szülő halála után — leválasztható és eladható, vagy átengedhető a felnőtt gyerekeknek, akik már családot alapítottak.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Visszatérve a kiinduló feltevésekhez, megállapítható, hogy ez a kutatás megerősítette az egzisztenciális tér koncepcióját és annak szociológiai párhuzamát, az interakciós lakáselméletet, mely az ember és az őt körülvevő környezet kölcsönhatásából indul ki:

1. A tér hatása az emberre (Piaget pszichológiájában: akkomodáció) két szinten nyilvánul meg:

a) viselkedésében,

b) vágyaiban, melyek a tevékenység elindítói lehetnek.

2. Az ember hatása a környezetre (Piaget-nál: asszimiláció) a társadalmi lakásépítés feltételei között rendkívül korlátozott. Az építésszek többsége még abban a tévhitben él, amit a funkcionalizmus úgy fogalmazott meg, hogy az emberek akkor elégedettek lakásukkal, ha az funkcionálisan megfelelő. Ez viszont csak elengedhetetlen előfeltétel, de magában véve kevés. Ez a kutatás megerősítette, hogy a ház nem egyszerűen „lakógép” hanem otthon is, valamint hogy a benne lakás nem egyszerűen technológiai folyamat, hanem az emberi létezés dimenziója. Gyakran felfedeznek meg a szakemberek a lakók identifikációjának jelentőségéről, amely csak akkor lehetséges a lakásépítésben, ha a lakó valamilyen mértékben képes belevinni egyéniségét a lakásba, közvetlen lakókörnyezetébe. Ha ennek a követelménynek a lakások nem tudnak eleget tenni, a lakók nem érzik magukénak a házat, ami a szabadkai magasházakban, pl. a Hárcosok sorakozóján és más lakótelepeken gyakori eset. Ennek bizonyítéka az is, hogy a lakók elhanyagolják a lépcsőházakat, a „házuk táját”, majd pedig a házakkal és utcabútorokkal szembeni vandalizmusra vetemednek. Egyesek ugyanis ezt a lakók megghiúsult alkotásvágyából vezetik le. Az említett alkotásvágyat ki kellene használni, mert annak jelentőségét bizonyítja többek között a lakók családiház-építését célzó törekvései, ha viszont hagyjuk, hogy jóformán minden ellenőrzés (társadalmi kontroll) nélkül „alkossanak” a lakók, akkor ennek a kreativitásnak csak a negatív oldala fejlődik ki a magánházak és az engedély nélküli építkezések esetében. A szakembereknek ezt az alkotásvágyat meg kell „zaboláznunk”, vagyis a belső tér kialakítására kell korlátozniuk, ill. annak minimális szabadságot engedni a házak külső megjelenésében. Erre a legalkalmasabb a participatív építkezés, amely ily módon egyesíti magában a családiház-építés előnyeit (ízlés szerinti belső tér) és a társadalom követelményeit (nagyobb lakósűrűség és harmonikus külső megjelenés).

Amellett, hogy betekintést nyújtott Szabadka társadalmi lakáskultúrájába, ez a kutatás néhány olyan vonatkozást is felvillantott, melyek túllépik az architektúra kereteit és a szabadkai lakásépítési politikának a lakáskultúrára, az építészetre és a városrendezésre gyakorolt hatását tükrözik. Egyik ilyen mozzanat a szabadkai lakásépítés azon ellentmondása, hogy a társadalmi lakások 50 m² körüli alapterületével szemben a magánépítkezők 150--300 m² alapterületet építenek be. Az okokról volt már szó, s ezt még csak annyival egészítem ki, hogy nincs megfelelő társadalmi ellenőrzés, sem társadalmi hatás a családiház-építésre. Ez előírásokkal nem érhető el (ez a szabadság korlátozását jelentené), ehelyett megfelelő hitelpolitikával kellene ösztönözni az ésszerű méretű magánház-építést. Az eddigi gyakorlat ilyen téren nem vált be, ezért revideálni kellene.

Meg kell jegyeznünk azt is, nem magánügy, hogy valaki mekkora házat épít. A hiteleszközök ugyanis társadalmi javak, melyek ésszerű felhasználásáért felelősséggel tartoznak azok, akik e javak elosztásáról döntenek, és akik Szabadkán helytelenül irányították a lakásépítést. Az egyéni építkezés ugyanis a társadalminak háromszorosa, de összehasonlíthatatlanul kevesebb figyelmet fordítanak rá. Ha ez másként történt volna, lehet, hogy ma nem lennének azok a túlméretezett családi házak, amelyek gyakorlatilag holt tőkét jelentenek, ehelyett „egészségesebb” volna a társadalmi lakásszerkezet; a szabadkai társadalmi lakások 89,1 százaléka egy- és kétszobás! Az országos átlaggal összehasonlítva Szabadkán több a magán- és kevesebb a társadalmi építkezés, a szabadkai társadalmi építkezés keretei pedig 1982-ben lényegesen kisebbek voltak, mint korábban. Ezzel egyidejűleg a magánépítkezés számlájára történik a város további terjeszkedésének meggátlása. Ehhez tartozik még, hogy a belvárosi telkek nagyon drágák, és mindez az engedély nélküli építkezés malmára hajtja a vizet, úgy hogy ma már impozáns az engedély nélkül épített lakások száma.

A lakásépítési eszközök ésszerűtlen felhasználásának mechanizmusa a következő: a munkaszervezet, hogy minél több dolgozójának lakásproblémáját megoldja, kis (többnyire 1—2 szobás) lakásokat igényel. Így gyorsabban csökken a lakásra várók száma, csakhogy ezek a kis lakások néhány éven belül szűknek bizonyulnak a (közben növekvő) család számára; a munkaszervezet lakásépítési kölcsönt hagy jóvá számukra, hogy családi házat építsenek, a felszabaduló kis lakást pedig újabb dolgozónak kiutalva „olcsón” oldja meg a lakásproblémákat.

A kis lakások építését Szabadkán azzal indokolják, hogy a társadalmi lakás „elsősegélynyújtás” a lakáskérdését másképpen megoldani nem tudó családoknak; később aztán találja fel magát, ahogy tudja — a társadalomtól nem várhat többet egy-két szobás lakásnál. Az effajta gondolkodás csak részben helyes, mert a társadalom és a család (egyén) cselekvésének egymásutánosságára épül: előbb a társadalom, aztán az egyén, illetve a család, ahelyett, hogy kezdettől fogva együtt keresnék a megoldást. Nézzük először ennek a fent leírt mechanizmusnak a következményeit, melyeket a szabadkai lakáspolitikai alkotói nem vettek tekintetbe:

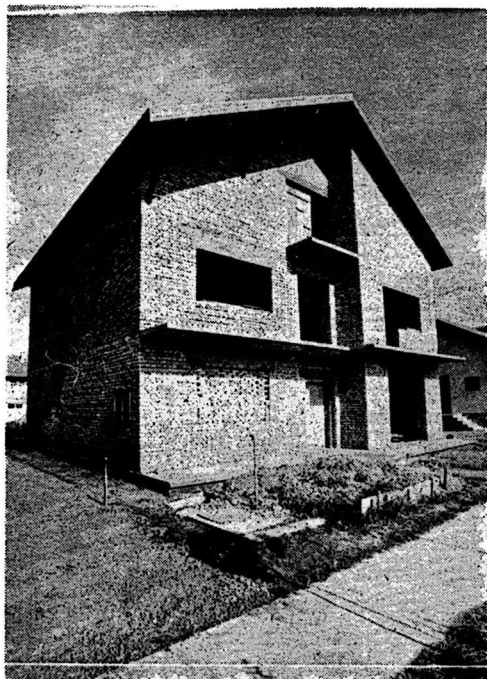
1. Senki sem adott választ arra a kérdésre, hogy mi történik azokkal a lakókkal, akiknek nincs módjuk a szűk lakásból saját házba költözni. Ezek — mint láttuk — túlszűfolt lakásokban élnek, amit a technikai lehetőségeknek és saját anyagi feltételeiknek megfelelően adaptálnak.

2. Egy eltorzult lakásállomány alakul ki. Ha ugyanis évente 400 lakás épül, ezek 90 százaléka egy- és kétszobás húsz éven belül (a meglevőket is beleszámítva) 16 ezer kis lakásunk lesz. Az az elképzelés, hogy a család ahogy bővül, nagyobb lakásba kerül, kivihetetlen, hiszen a lakások óriási hányada egy- és kétszobás. A kiút ebből a helyzetből az egyéni eszközökkel való hozzájárulás a lakásépítéshez, ami egyúttal arra is reményt nyújt, hogy sikerül felszámolni a társadalmi lakásokkal való visszaéléseket, spekulációkat.⁹

Az egyéni eszközök befektetése szükségszerű, de ezzel párhuzamosan azt is lehetővé kellene tenni, hogy a lakó hatással legyen a lakástér kialakítására, mint arról az építészeti, illetve kivitelezési participálás kapcsán szó volt. Tekintettel a félkész és a készlakások közötti árkülönbözetre, ugyanazokkal az eszközökkel nagyobb lakásokat lehetne építeni, melyek a lakásprobléma tartós megoldását eredményeznék. Ez hozzájárulna ahhoz is, hogy megoldódjon a társadalmi lakásépítés két legnagyobb hiányossága:

1. a lakások uniformizálása,
2. a lakások kis alapterülete.

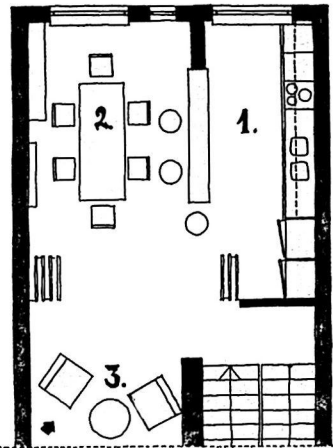
A tervezőkön áll, hogy olyan rendszert dolgozzanak ki, mely lehetővé teszi az építészeti és a kivitelezési participálást (a SAR-rendszer, mely rendkívül fejlett ipari háttérrel igényel és túl drága, nálunk nem alkalmazható), valamint a lakó fizikai aktiválását is, ami nem csupán az alacsonyabb ár révén előnyös, hanem a lakó azonosulása szempontjából is. Ily módon a lakó a lakás szubjektumává válna, aki a társadalom és az építész segítségével dönt saját maga életteréről, önmaga szükségletei ismeretében.

A családi házak gyakran túlméretezettek, így évekig állnak befejezetlenül példázva a vágyak és lehetőségek eltérését.

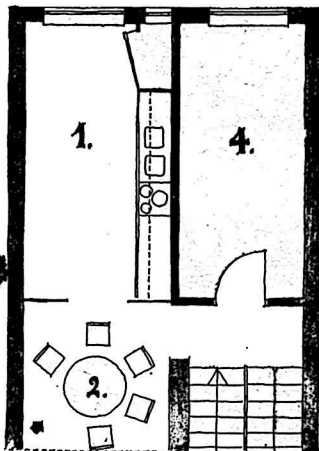

A participációval épült házak belső elrendezése a lakó ízlése és szükségletei alapján alakítható ki.

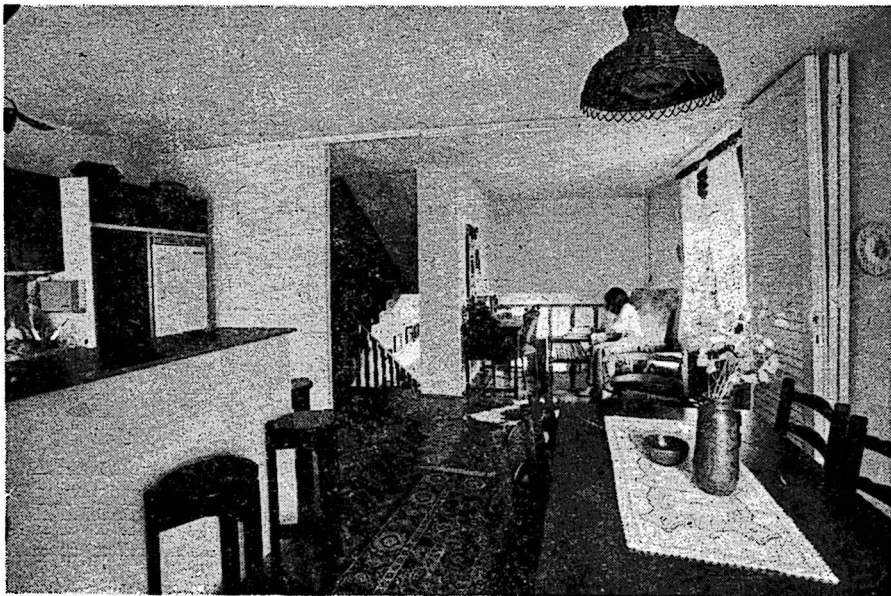

FENTI KÉP: A konyha és ebédlő egységes tér, csak egy pult választja el vizuálisan
 Jelmagyarázat: 1. konyha, 2. ebédlő, 3. társalgó, 4. dolgozószoba

LENTI KÉP: A nagy konyha-ebédlő helyett egy kisebb konyhát és dolgozószobát épített magának a lakó.

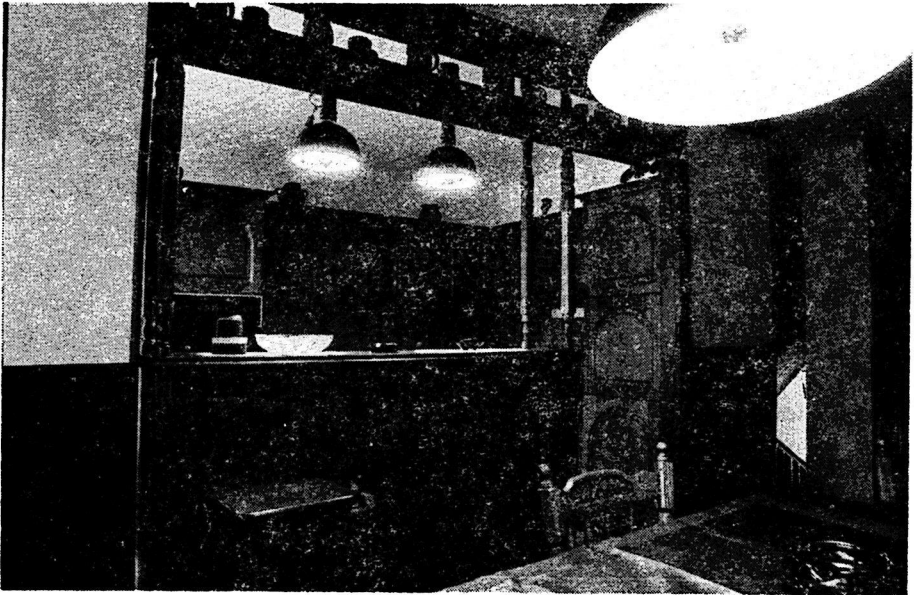

A konyha és az ebédlő összekapcsolása, ill. elválasztása egyéni:

FENTI KÉP: A lakó csak egy pulttal választotta el a két helyiséget, mintegy jelezve hogy két különböző folyamatról van szó (főzés és étkezés)

LENTI KÉP: A konyhát és az ebédlőt fal választja el, amely azonban 2,5 m hosszan nyitott

Jegyzetek

- ¹ V. ö.: D. de Jonge: Surveys of the Desires and Needs of Men in Terms of Housing, CIB, Section des études, Paris, 1957.
- ² Hasonló indoklással találkozunk M. Tränkle kutatásaiban.
- ³ A teljesebb kép kedvéért lásd: Kurt Langrock: Die individuellen Wohnbedürfnisse, Bundesbaublatt 1958/3. 119—123. o., valamint Jiří Musil: Lakásszociológia, Budapest, 1975.
- ⁴ A. Mitscherlich: Die Unwirtlichkeit unserer Städte, Anstiftung zum Unfrieden, Frankfurt, 1969. Suhrkamp Edition, 12. o.
- ⁵ Brent C. Bröhm: Versagen der Modernen Architektur, Vieweg, Frankfurt, 1980.
- ⁶ Hasonló jelenségre utálnak a szarajevói kutatási eredmények is — részletebben: Sociološke vrednosti urbanističkih, arhitektonskih i građevinskih rešenja novih stambenih naselja u Sarajevu, Savezni zavod za urbanizaciju, komunalna i stambena pitanja, Belgrád, 1967. 71. o.
- ⁷ Christian Norberg-Schulz: Logik der Baukunst, Karl Krämer Verlag, Stuttgart, 1978.
- ⁸ Részletebben lásd: Sreten Vujović: Ideologija individualnog i kolektivnog stanovanja. Materijali sa savetovanja „Iskustva 81”, Belgrád, 12. o.
- ⁹ Robert K. Merton: The social psychology of housing, current trends in social psychology, Pittsburg, 1948.

Rezime

Kultura stanovanja III

Želje stanara — istraživanje preferencija

Treće poglavlje studije Kultura stanovanja posvećeno je istraživanju želja stanara. Da bi se izbegla opasnost nasumce datih odgovora — što je uostalom često prisutan nedostatak u sličnim istraživanjima —, autor nastoji otkriti osnovne motive, koji utiču na preferiranje određenog načina stanovanja, odnosno građenja, u konkretnom slučaju: porodične kuće.

Polazeći od činjenice, da bi se ogromna većina upitanih (preko 80%) — pod uslovom da imaju odgovarajuća materijalna sredstva — opredelila za gradnju porodične kuće, autor obrađuje različite faktore, koji mogu biti od značaja za takvo opredeljenje, a to su: starosna struktura stanara, veličina i struktura domaćinstva, te obrazovni nivo. Dobijene rezultate upoređuje sa rezultatima sličnih istraživanja u inostranstvu, i nailazi na slične trendove.

Motivi za gradnju porodične kuće, odnosno za stanovanje u višespratnici imaju svoje ekonomske, psihološke, higijenske, i sociološke aspekte. Tako recimo za gradnju porodične kuće su najizraženiji motivi posedovanje dvorišta, uređenje prostora, stanovanja po vlastitom ukusu i da se nesmetano živi od suseda dok ostali motivi (kasnije obezbeđenje stambenog prostora deci, dobro ulaganje novca i dr.) javljaju se u procentima manjim od 10.

Stanovanje u višespratnici motivisano je strahom od odricanja, budući da izgradnja porodične kuće zahteva puno sredstava (upitani stanari nisu vlasnici stanova, nego im je stan dodeljen, pa je pitanje, da li bi se opredelili za stan u višespratnici, ako bi ga trebali kupiti), nadalje da gradnja kuće iziskuje puno truda i brige, da su slobodni plateži daleko od centra grada, te da višespratnica pruža veću sigurnost od provala i nasilja (ovo poslednje se javlja tek u 4% odgovora).

Razrada dobijenih podataka upotpunjena je prikazom pojedinih motiva, a takođe i sumiranjem arhitektonsko-urbanističkih posledica preferencije porodične kuće, od kojih su najznačajnije: prekomerno širenje grada, izgradnja predimenzioniranih porodičnih kuća (zbog nepostojanja efikasne društvene kontrole) što predstavlja mrtvi kapital, i neretko neestetska pojava nekih porodičnih kuća.

Kao meru protiv polarizacije stanova po veličini u društvenoj izgradnji s jedne strane i porodičnih kuća s druge strane, autor nudi i istražuje mogućnosti participacije stanara u oblikovanju svog životnog prostora, gde je spoljašnost objekata jednoobrazna, ali unutrašnjost je po željama i potrebama stanara sa njihovim sudelovanjem u projektovanju i izvođenju istog.

Izvođenju zaključaka prethodi istraživanje željenih spratova, željene orijentacije i želja za stanovanjem sa starim roditeljima, a sami zaključci predstavljaju jezgrovito sumiranje vrednih informacija iz ove malo istraživane oblasti ljudskog življenja.

Summary

The Culture of Dwelling III

Dwellers' Wishes — Preference Research

The third chapter of this study deals with the dwellers' wishes. In order to eliminate answers given by chance — which happens very often in similar researches, the author tries to discover the basic motive that influence the preference of some dwelling ideas, in this case: family houses.

The fact is that the majority of the interviewed subjects (over 80%) — under good financial conditions prefer family houses to other dwelling models.

The author points out the factors which might influence this decision: age structure, the size of household, education level etc. The results are compared with similar researches abroad and they show same trends.

Motives of building a family house or else living in apartments have their economic, psychologic, hygienic and social aspects. These motives concerning family houses are the following: having a garden, arranging the space by one's own taste and having no disturbance by neighbours. Other motives such as having room for grownup children, making a good investment appear at only 10% of the answers.

Living in apartments is motivated by the fear of lower living standards knowing that the building of a family house requires much more money (the subjects asked were not apartment owners only users), so it leaves a doubt whether they would think the same way if they had to buy the apartment. The other motives are the following: house-building requires more effort and apartments are safer from hosebreaking and violence (only 4% of the answers).

The analysis of information is completed by illustrations of some of the motives and also by summarizing the architectural, urbanistic consequences of family house preference. These consequences are: overspread cities, predimentioned family houses (because of having no control of the society) being often a dead capital, and very often not esthetic.

As a method of mitigating this polarisation between the family houses and social apartments the author offers a possibility of dwellers' participation in inner space arrangement.

Before drawing conclusions the author pays some attention to the possibilities of: choosing floors, living with the old parents, giving important information on this neglected field of life.